

Բ Է Ջ Մ Ե Վ Է Պ

ՕՐԱԳԻՐ

ԲՆԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԲՍՈՒՐԱԿԱՆ

ԳԻՏԵՆԵՐ

Ա. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 5.

1845

ՄԱՐՏԻ 1.

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Շոգեշարժ և Կենսա :

ՍԵՐՊԱՐՈՒՆ ԵՆ ՂԱՐՄԱՆԱԼԻ Ե ՕԳՊԱԿԱՐ ԳԻՆՏԵՐՈՒՆ ԱՅԿԵ ՂՈԳԵՂԱՐԺ ՄԵՔԵՆԱՆ ԸԼԱԼՈՎ, ԿԱՌՈՐ ՎԵՐԱՅ ԽՈՒՆԵՆ ԱՌԱՋ՝ ԿԱՐԳ ԿԵՐԱԿՈՎ ՄԵ ՀԱՍԿԵՐԵՆԵՐ ԹԵ ԽՆԵ Ե ՂՈԳԻՆ Ե ԽՆԵ յԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒՆԻ :

ԵՐԵՐ ԿԱՄԱՆՈՎ ջՈՐԵՐ ԿՐԱԿԻ ՎԵՐԱՅ ԳԵՐՈՒԻ, ԿՐՏԵՆՈՒԻ ՈՐ ԿՐԱԿԻՆ ՄԱՔՈՒԹԵՆԵՆ ջՐԻՆ ՄԱՍՈՒՆԵՐ ԿՐԹԵԹԵՆԱՆ ՈՒ ՕԴԵ ԿԵԼԵՆ. ԿԱ Ե ՂՈԳԻ ԿԱՄԳՈՐՈՅԻ ԸՍՏՈՒԱԾԸ¹ : ԵՐԳԵՐԻՆԱԼՈՐ յԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆՆ Ե ՈՐ ջԵՐՄՈՒԹԵԱՄԵ ԱՌԱՋԳՈՒԹԻՒՆ ԿՈՒՆԵՆԱՅ : ԿԱԳԵՐՈՒ Ե ՂՈԳԻՒ ԱՌԱՋԳՈՒԹԻՒՆՆ ԱՆ Ե ՈՐ ՄԱՔՈՒԹԻՒՆ ՄԵՆՆԵԼՈՎ ԿՈՒՈՒՆ ԿՐԼԱՅԻՆԱՆ ՈՒ ԱՌՋԻ ԲՈՆԱԾ ՄԵՂԵՐՆԵՆ ԱԼԵԼԻ ՄԵՂ ԿՐԵՈՆԵՆ. Ե ԹԵ ՈՐ ՍԱՍՄ ԿԱԳՐՆԵՐ ջԵՐՄՈՒԹԻՒՆԵՐ, ԿՆՈՐ ՀԱՄԵՄԱՄ ԻՐԵՆԵՐ ԱԼ ԱԼԵԼԻ ԿՈՒՈՒՆ Ե ԱԼԵԼԻ ՄԵՂ ԿՐԵՈՆԵՆ : () ԻՐԻՆԱԿ. ԱՌՓԱՄՓՈՒԼՅԱՄ՝ ՄԵ, ՓԵԼԵ ԿԱՄ ՂՈԳԻ ԼԵԳՈՒՐ ԱՅՋԵ Ե ՀԱՓԱԼՈՐ ՈՒՈՒԵԳՈՒՐ, ՈՒ ԲԵՐԱՆԵՐ ԳՈԳԵ. ԵՄԵՐ ԿՐԱԿԻ ԲՈՆԵ, ԿՐՏԵԱՆԵՍ ՈՐ ՓԱՄՓՈՒԼՅԱՄ ԿՐԱՅԻՂԱՆԱՅ. ԿԱՊ

ՂԵԳՐՆԵՍՆԵ՝ ԳԱՐՃԵԱԼ ԿՐԹՈՒՆԱՅ. ԹԵ ՈՐ ԱԼԵԼԻ ՄԱՔԵՐՆԵՍ, ԿՅՆՀԱՓ ԿՐՃԵԹԻ ՈՐ չԿՐՆԱԼՈՎ ԳԻՄԱՆԱԼ ԿՐՃԱԹԻ. Ե ԱՀԱ ԱՍ ԿԵՐԱԿՈՎ ՄԱՔՈՒԹԵՆԵՆ ՈՒՈՒՐ ՈՒ ՊԱՂԵՆ ՔԱՀՈՒՐ ԿՐՍՈՒԻ ՂՈԳԻՆԵՐՈՒ ԱՌԱՋԳՈՒԹԻՒՆ : ԵՄ ԱՌԱՋԳՈՒԹԻՒՆՆ Ե ԿԱՄԱՃԱՈ՝ ՈՐՈՎ ԿՐՆԱՆ ՄԱՐԴԻԿ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐԸ ՀԱՐԺԵԼ : ԵՄ ԱՍՆ ՂԵ ԹԵ ՈՐ ԳՈԳ ԱՄԱՆԻ ԱՅՋ ՔԵԼԵՆ ջՈՐ ԼԵԳՐՆԵԼՈՎ ԿՐԱԿԻ ՎԵՐԱՅ ԳՆԵՆԵՐ, ԵԼԱԾ ՂՈԳԻՆ ԱՄԱՆԻՆ ԱՅՋ ԳՈԳՈՒԱԾ ԿՐՄՆԱՅ, ՈՐՈՎՀԵՄԵ ԾԱԿ չԿԱՅ ՈՐ ԳՈՒՐՍ ԿԱՐԵՆԱՅ ԵԼԵԼ : ԵՄԿ ԿՈՂՄԱՆԵՆ ԱՅՋԻ ՂՈԳԻՆ ՀԱՄՆԱԼՈՎ, ԱՅԿԱԼ ԳԻԼԵՆ ԱԼ ԵԼԱԾ ՂՈԳԻՆ ՄԱՔՈՒԹԵՆԵՆ ՈՒՈՒԵԼՈՎ, ԱՌԱՋԳՈՒԹԻՒՆԸ ԿՅՆՀԱՓ ԿԱԼԵՆԱՅ, Ե ԱՄԱՆԻՆ ԿՈՂԵՐԸ ԿՅՆԱԿԵՍ ԿՐՃՆԵՆ, ՈՐ ԵՄԵՐ ԵՄԵՐ չԿՐՆԱՐ ԳԻՄԱՆԱԼ. Ե ԹԵՊԵՍ ԽԻՍՄ ՀԱՍՄ ԱԼ ԸԼԱՅ ԱՄԱՆԸ՝ ԿՐՃԱԹԻ ԿՄՈՐ ԿՄՈՐ ԿՐԼԱՅ, ՈՒ ՄԵԾ ՎՐՆԱՍՆԵՐ ԿՐՆԵ : ԵՄՍԻ ԱՍ ԱՌԱՋԳԱԿԱՆ ԳՈՐՈՒԹԻՔ ԱՅԼԱՅԼ ՎԱՐԱԿԵՄՆԵՐ ՄԵՔԵՆԱՅ ՀԱՐԺԵԼ ՈՒՂԵԼՈՎ, ԿԱՄՍԱՅԻՆ ՎՐԱՅ յԱՐՄԱՐԵԳՈՒԵԼԻՆ ՄԻՍԳՈՎ ԳԼԱՆ՝ ՄԵ, ԿՅՆԱԿԵՍ ՈՐ ՂՈԳԻՆ ԿԱՄՍԱՅԻՆ ԳԼԱՊ

1 ԼԵՍ. ԼԵՒՈՒՍ. ՄԱՐ՝ ԿՐԱԿՈՒՍ :

2 ԳԱՄԼԱՒՈՒՍ :

1 ԹՈՒՆԼԱՄԳԱ :

նին մէջ մտնէ , ու միտոյը շոգիին ու ժէն դէպ 'ի վեր հրուի , աս միտոյին շարժմունքովն ալ ուրիշ մեքենաներ շարժին : Հիմա տեսնենք թէ էն առաջ ո՞վ սկսաւ շոգին մեքենաներու գործածել , ետքը ինչ կերպով կատարելագործեցաւ , և հիմակուան գործածութիւնը որչափ է :

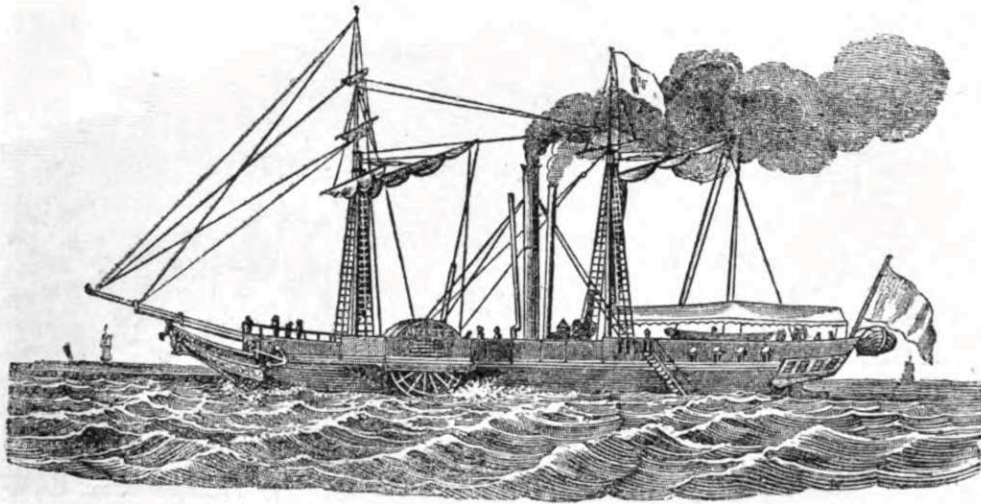
Մինթոն անունով անգղիացին 1699ին ատենները ետեւէ ինկաւ շոգին գործածելու . բայց աւելի բաղդաւոր գտնուեցան իմովմաս Վիլքոմըն ու Ֆոհաննէս Վոլի , որ աս կերպով կատարելագործեցին իրենց մեքենան . տեսան որ կատասային վրայ միտոյով գլան մը դրուի նէ , իրաւ շոգիին ուժէն միտոյը վեր կը բարձրանար , բայց վար իջնալը անկարելի կը լար . մտածեցին որ միտոյը վեր ելլելէն ետքը շոգիին անցած ծորակը գոցեն , ու գլանին մէջ պաղ ջուր լեցնեն , որպէս զի մէջի շոգին պաղելով խտանայ , քի ջուր դառնայ , ու անտեղը դատարկանայ որ միտոյը վրայի օդին ճըն շելովը նորէն վար իջնայ . ետքը դարձեալ վարի ծորակը բանան որ շոգին նորէն վեր հըէ միտոյը , ու դարձեալ առջի կերպով խտացնելով՝ վար իջնայ : Ի՞նչպէտ աս կերպով կրցան շարժում մը տալ մեքենայի , բայց խիստ անկատար կըսեպուէր . վասն զի ասով մարդ շատ կաշխատէր , շատ ժամանակ կը կորսուէր , ու քիչ գործք կընէր . և ամէն մէկ անգամուն վեր վար ելլելու իջնալու ատեն մեծ արթնութիւն ու զգուշութիւն պէտք էր որ ծորակները ատենին բացուին ու գոցուին , որպէս զի վտանգ չպատահի : Ի՞նչպէտ և Վրավէզանտ ու Էոփոլտ աս գործիքին ուրիշ մանր կատարելութիւններ տուին , բայց անով ալ գոյաւորութիւնները շատ չպակսելով՝ բոլորովին անգործ մնաց :

1765ին Յակոբ Վալվուլ աս մեքենային ան աստիճան կատարելութիւններ տուաւ որ առանց շատ աշխատանքի ինքիրմէ կը շարժէր . ան գործութիւններն որ գործաւորները կը

նէին՝ Վիլքոմընի մեքենային վրայ , իրենին վրայ իրենք իրենցմէ կը կատարուէին . նմանապէս շոգին պաղեցընելու համար զատ անօթ մը շինեց , անունն ալ դրաւ խտարան . ամանին դրսէն պաղ ջուր վարնելով , շոգին կը խտացնէր . որով աւելի յաջող կերպով ու առանց շատ ատեն անցընելու մեքենան կը շարժէր : Բայց ասով ալ գոհ չեղաւ . ինչու որ մէկ միտոյով ըլլալուն՝ ամէն անգամ շոգին խտացնելու ժամանակ կը կորսուէր , և շարժումն ալ միակերպ չէր ըլլար :

1780ին Հորնպոլմըր ու Վոլֆ անգղիացիները մեքենայ մը շինեցին , ու մէկ միտոյի տեղ երկու միտոյ գործածեցին . անանկ որ մէկուն իջած ատենը մէկալը վեր կը լլէր . անով աս կատարելութիւնս ունէր , որ երկու միտոյով ըլլալուն՝ միակերպ կը բանէր առանց կենալու կամ ընդհատելու : Բայց ասոր ալ գլխաւոր պակսութիւն կըսեպուէր՝ խտարանի համար պաղ ջուր գործածելը , մանաւանդ ցամաքի շոգեշարժ կառաց վրայ , որուն համար շատ ծախք կը լլար . աս պատճառաւ Էոփոլտ ու Վիլիան խտարանին տեղը աս գիւտս գտան , որ գլանին վրայ մասնաւոր ծակ մը շինեցին կափարիչով , որ միտոյը վեր վերցնող շոգին անկէ դուրս ելլէ կորսուի . ասով հիմա վերջի կատարելութեան հասած կըսեպուի շոգեշարժ մեքենան : Բայց տեսակ ապահովութեան կափարիչներ ալ գտնուած են . ուստի խիստ քիչ անգամ կը լլայ որ ճաթելու վտանգ պատահի :

Շոգեշարժ մեքենան էն առաջ ճամբորդութեան գործածել ուղելով , անցած դարուն կէսէն ետքը շատ վարպետներ աս գործիքը նաւու վրայ յարմարեցուն ու զանազան փորձեր ըրին Բլերիկա , Բնգղիա , Գաղղիա . բայց էն առջի ճամբորդութիւնը եղաւ 1814ին՝ Տրպլինէն ինչուան Իոնտրա : Եւ Վալին ծանրութիւնն էր 150



Շոգենա :

տակառաջափ, մէջն ալ շատ ճամբորդներ կային : Բըջի բերան օդը հանդարտ էր . քիչ մը ատենէն փոխուելով՝ շատ վտանգներու պատահեցան, բայց ամէն բանի յաղթեցին, և 121 ու կէս ժամու մէջ 1 ղնտրա հասան, որ 760 մղոն տեղ է : Եւ յաջող փորձէս ետե սկսան շատ շոգենաւեր գործածուիլ Բնգղիայի և Իւլանտայի այլևայլ նաւահանգիստներուն մէջտեղուանքը : Եւ յիշ տարին 1 ղնտրայէն մէկ նաւ մը Եւնա գետին մէջէն ինչուան Փարիզ եկաւ . անկէ ալ ինչուան Եւլան քաղաքը գնաց 24 ժամու մէջ, որ գրեթէ 300 մղոնի չափ տեղ է : Եւ ատեն գաղղիացիները Փրթիպերսի ըսուած տեղը մեծ նաւարան մը շինեցին՝ շոգենաւ շինելու համար : Պրուշի թագաւորը տեսնելով որ շոգենաւը վաճառականութեան շատ օգուտ ունի, շուտով շոգենաւ մը շինել տուաւ, որ Եւպա գետին մէջէն՝ Եւպատեպուրկէն՝ դէպ 'ի Եւպուրկ թղթեր տանի բերէ . և քիչ ատենէն բոլոր Պրուշի տերութեան մէջ սկսան գործածել : Եւսնց նայելով հետզհետէ տանիմարքացիք, հոլանտացիք, շուետները, ռուսները, գերմանացիք, օսմանցիք, և գրեթէ ամէն տեղ սկսան շոգենաւ շինել ու բանեցընել : Եւսնկով որչափ աւելի տեսան շոգեշարժ մեքենային

օգուտն ու ապահովութիւնը, այնչափ աւելի ջանք ըրին որ չէ թէ միայն նաւերու գործածեն, հասպանաւ կառքերու, մետաղ հանելու տեղուանքէն ջուր պարպելու, երկիր հերկելու, բուրդ գզելու, մանելու, լաթ ու չուխա և չուան շինելու, փայտ սղոցելու, նաւահանգիստներու՝ գետերու և ջրանցքներու յատակը փորելու, գիրք տպելու, ևն . վասն զի մէկ շոգեշարժ գործին բաւական է մէկ ժամու մէջ հարիւրաւոր մարդկանց մէկ օրուան ընելիքը ընել լմընցընել : Եւսնորդ թուին մէջ կըստորագրենք նաւ շոգեկառքին ու երկրթէ ճամբուն յատկութիւնները :

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Շոգենա :

Ջայն ժանտ նըհանգ գիտեն նաւաղք համօրէն, Որ բըռնացեալ ըզլոյծն ունի զասպարէզ . Եւսն նորին մարդ և կայտառք խուսափեն, Բացուտ 'ի բաց խուովին կոհակք փրփրագէզ :

ՏԸԼԻԼ

Եւ կատաղի գազանը կէտէն՝ ետքը էն երեւելի ձուկը կըսեպուի իրեն մեծութեանը համար, որ երբեմն ինչուան 30 ոտնաչափ երկայնութիւն